

חידת היחיד וגורל הרבים

אמונה אלון: **בית על מים רבים**, הוצאת כנרת זמורה-ביתן 2016, 288 עמ'

בית על מים רבים מסמן התפתחות מעניינת בכתיבתה של אמונה אלון: מכתובה שנעה על כמה מסלולים מבחינה סגנונית, לכתובה אחידה באופיה האמנותי, שחרף מורכבותה נעה במסלול ברור וחד כיווני.

לפנינו מותחן פסיכולוגי והיסטורי שמדלג בין שני זמנים. בהווה יש לנו סופר מפורסם בראשית ימי זקנתו, נשוי באושר לאשה מבינה, אב לשלוש בנות וסב לנכדים. אדם נורמטיבי בהליכותיו הנוסע מעת לעת לארצות שונות על מנת לפרסם את ספריו. מבעד לתמונת החיים היפה מגיחות הבעיות. נראה כי מסך דק מפריד בינו לבין הקרובים אליו, ונרמז ליקוי סמוי בהתנהלותו המשפחתית.

בהיותו ילד נהג לספר בריות על אביו שכבר אינו בין החיים, ועורר כלפיו כעסים רבים. נסיעה הרת גורל לאמסטרדם משנה את תוכניותיו ומניעה את עליית הרומן. הזמן השני המתואר הוא תקופת הכיבוש הגרמני בהולנד, וקורות המשפחה על רקע ההתרחשויות ההיסטוריות. במהלך היצירה מתחככים הזמנים זה בזה עד להתמזגותם המוחלטת בתודעתו של הגיבור.

אציין עוד כי לפנינו גיבור שומר מצוות, אך מבחינת המבנה הנפשי הוא יכול להיות גם חילוני. אמו של הגיבור שבנעוריה השתייכה לחברה יהודית מתבוללת, חזרה בתשובה בעקבות השואה, אך התהליך הכרוך בכך אינו מתואר. שמירת המצוות של יואל בלום ואשתו היא חלק מאפיונים אחרים, ויש לה משמעות עלילתית רק בחוויותיו של יואל בבית הכנסת באמסטרדם ופגישותיו עם יהודים מתפללים אחרים. ממד הגותי דתי נעדר מהספר; אף אין תיאור של חברה דתית, ונראה שהריחוק ממגזריות היטיב עם כתיבתה של אלון, וסייע לה ליצור מרחק אמנותי נאות.

נושא הספר הוא האמת, חשיפתה, והצורך באמת כאמצעי לתיקון הנפש והחיים, בד בבד עם הכלת המחיר הכבד שהיא גובה. בצמוד לאירועי המשפחה נחשפת גם האמת ההיסטורית של הקהילה השאננה שאינה מודעת לכך שהיא חיה על "מים רבים" וגורפים שישטמו את יסודותיה. ואכן "בית על מים רבים" היא כותרת רבת משמעות המרכוזת כמה מנושאי היצירה ומהדהדת את המטענים של הסמלים האוניברסליים "בית" ו"מים". המים הם המבול שהציף את אירופה, אך הם גם אפיון של הנוף ההולנדי. המים מביעים

את שבריריות הקיום ואת היעדר המוצקות של ה"בית" כמשפחה, קהילה ומולדת. מים רבים לא יכבו את האהבה, נאמר בשיר השירים, והאהבה במשמעותה האנושית הרחבה חזקה ממי המבול. מים רבים מציפים את המתרחש ברומן כמו גם את תודעתו של הגיבור. אכן, כותרת רבת משמעויות!

על פני המים צפה הקהילה היהודית בהולנד הנחשפת בעיוורונה ובשברונה. התמות ידועות מספרים רבים על אודות תקופת השואה: הגזרות ההולכות ותוכפות והאכזריות הגרמנית הבלתי נתפסת; התנכרותם של ההולנדים ושיתוף הפעולה עם השלטון באכיפת החוקים האנטי יהודיים. הדברים האלה נכתבים סמוך ליום השואה, ורק לאחרונה קראתי סקירות על שני ספרים העוסקים בגורל יהודי הולנד: האחד הוא **היום הגיעה אלינו** (מיפ חרונדייק, 2015, הוצאת "יד ושם") המתאר הסתרת ילדה יהודייה. ובאותה הוצאה התפרסם זה עתה בין **הלשנה להצלחה** מאת פנחס בראפרת המתאר את שיתוף הפעולה בין אזרחים הולנדים לבין שלטונות הכיבוש הנאצי. ספרים אלה לא היו לנגד עיניו של אלון כאשר תיארה לא רק את שיתוף הפעולה עצמו, אלא גם את הלהט הכרוך בו: אמהות לילדים שנהגו להתרועע עם אמו של יואל יחד עם תינוקותיהם, מדברות אליה בניכור מוחלט ומזמינות משטרה; השוטר ההולנדי שהיה חבר ילדות חביב של האם סוניה, מתייחס אליה בקשיחות ומאיים עליה במעצר, ונראה שאין זה רק בשל הפחד מהמן אלא גם משנאת מרכזי.

נראה שהמספרת השקיעה יותר משאבים ספרותיים בתיאור דמויות העבר, בעוד דמויות ההווה מהוות בעיקר אמצעי ליצירת רקע משפחתי ולתמיכה בעלילה: אשתו של יואל ובנותיו, האחות הבכורה נטי ואף הנכד טל משוררטים בקווים כלליים למדי, ללא זהות ברורה ומובהקת. לעומת זאת, אביו ואמו של הגיבור, וגם שכנים וחברים, מעוצבים בקווי עומק ובאפיון חי ומרגש. באופן מיוחד מרשימה סוניה כדמות מיוחדת, חזקה וחכמה, הקשובה למציאות וקולטת בחושיה החריפים את הסכנה העתידית. למרות מאמציה הרבים אינה מצליחה לסדוק את שרינו הבטוח של בעלה, שעדיין מאמין ברצינות האנושית ובמילוי צווים, נרשם כיהודי ומתייבב כאשר קוראים לו.

תמונת ראי הפוכה לסוניה מוצבת בדמותה של אנוק, בת עשירים מפונקת המשלה את עצמה שכספו ועוצמתו של אביה ימלטו אותה מהפורענות. האב כמנהיג קהילה משתף פעולה עם הכובש הנאצי, אולי מחוסר ברירה, אולי מתמימות, אולי מתוך רצון לסייע. המספרת וגיבורה יואל בלום נמנעים משיפוט, לא כן סוניה המאשימה את אביה של אנוק בעזרה פעילה לגרמנים ובהפקרת יהודי הקהילה.

הרומן מחולק לארבע "מחברות" ומתוארים בו תהליכי כתיבה של סופר, אך הממד הארספואטי הוא כמו מגירה בתוך מגירה: הסופרת הכותבת על הגיבור הצולל לתקופת המלחמה והשואה

וכותב את הדברים שהסופרת למעשה כותבת. הגיבור הסופר מממש את מה שהסופרת בעצם עושה בכתיבתה, כאשר יתרונה בהכרת העובדות, בעוד הוא מגשש בדרכו אליהן. בתהליך המתואר הכתיבה משמשת ליואל בלום אמצעי להבנה עצמית ולהבנת קורות המשפחה. ככל שהתהליך העלילתי נפשי מתקדם, המיזוג בין הזמנים בולט יותר גם בטכניקת הכתיבה וגם בחוויית הגיבור שחש את הסימולטניות שבחיו. עבר והווה מלופפים ללא הפרד.

כתיבתה של אלון צלולה ונקייה ויש בה עוצמה רגשית סוגסטיבית אך נטולת סנטימנטליות. הסופרת אינה נצמדת אל הדמויות אלא כותבת ממרחק ניכר, וכך היא מצליחה למשוך בחוטיהן. כתיבתה יפה ואלגנטית, והרומן בנוי היטב. נזהרתי לאורך המאמר מיצירת "ספוילרים", אבל ארשה לעצמי לציין שלאחר קריאת הספר כולו עולה הדחף לקרוא שנית, והפעם לזהות את אבני הדרך החכמות ששתלה הסופרת.

רבקה שאול בן צבי

"הספקולטיבי הוא האמיתי"

Lavie Tidhar and Shimon Adaf
Art and War: Poetry, Pulp and Politics in Israeli Fiction -
Repeater Press, London, 2016

"אנו חיים בעולם ש'מעבר לכל דמיון', מוקפים בכלי קסם שלרובנו אין מושג כיצד הם בנויים, נוהגים לפי ערכים ונורמות שונים משהיה מקובל ברוב רובה של ההיסטוריה האנושית וכל זה במדינה שעצם קיומה היה עד לא מזמן בגדר 'דבר שלא ייתכן'. אפשר היה לצפות שספרות הנוצרת על רקע כזה תתאפיין בדמיון פראי במיוחד. סביר היה לשער שסופרים שכותבים על רקע כזה יעלו על הכתב דברים שלא ישוערו. סביר היה לשער - אלא שלא זה המצב אלא דווקא ההפך, וקוראי הספרות העברית החדשה ניוונים מתפריט שנטה ברובו - ועדיין נוטה - לריאליזם דקדקני" כך כותבת גיל הראבן במסתו "על דברים שלא יעלו על הדעת", מתוך **הספר עם שתי הדגליים עמוק בעננים: על פנטסיה בספרות העברית** (בעריכת הגר ינאי). בתקופה זו ש'מעבר לכל דמיון, נדמה שעולם הספרות המקומי מעולם לא היה חי ומעניין יותר. הוצאות קטנות ומגוונות קמות, יותר ספרים יוצאים באופן עצמאי ובפורמטים דיגיטליים ואירועי שירה וספרות ממלאים את בתי הקפה. ובכל זאת, מבט מעמיק מזווית קצת אחרת, מגלה תמונה אופטימית פחות בכל הנוגע למידת החירות המתאפשרת אצל הכותבים והמוציאים